

Od Poznaj a chráň cez Ekopanorámu k Enviromagazínu...

„Poznaj a chráň. Dva imperatívy, v ktorých je vložená celá podstata správneho postoja človeka k prírode. Poznaj a chráň. Myšlienka, podnet, želanie. Ale v týchto chvíľach už aj čosi viac. Niečo celkom konkrétne, hmatateľné, hmotné: tribúna nášho zväzu, ktorej prvé číslo práve držíte v rukách.” Aspoň toľko z úvodníka prvého čísla spravodajcu Poznaj a chráň z roku 1979.

Dlho som premýšľal, ako začať tento príspevok. Aby to nebolo príliš faktografické. Aby to nevyznelo pateticky. Príspevok, ktorého cieľom je priblížiť históriu vzniku a aspoň stručne vývoj ochrany prírody a neskôr širšie environmentálne zameranie celku -

slovenského periodika. Vlastne rady periodík, na ktorej konci je dnes desaťročný jubilant Enviromagazín.

Keď sa teraz bližšie pozerám na úvod, myslím, že tej patetickosti som sa nevyhol. Nedalo sa. Pri vzniku tohto časopisu - presnejšie odbornej publikácie, vydávanej menej pravidelných intervaloch, sa písal rok 1979 a bolo jasné, že vo vzťahu človeka k prírode je niečo choré. Hoci zákon o štátnej ochrane prírody mal vtedy už takmer úctyhodnú štvrtstoročnicu. Dramatik Ján Solovič v tomto premiérovom čísle píše o svojom zážitku na sídlisku Trávniky: „... drobízg začal na trávniku s neuveriteľným dielom skazy. Štvorročné či päťročné deti akoby na príkaz skúšali silu svojich pästí a dlaní lámaním krehkých prútikov čo rástli v ich dosahu. Kým som zbehol z poschodia dolu, deti už boli opäť zoradené na chodníku a jedna z učiteľiek im veľmi prísny hlasom opakovala zákaz trhania kvetov. Prešiel som smutným pohľadom okolo dolámaných stromčekov...” Niekedy v tom čase, možno o dva - tri roky neskôr, sme s priateľom Fridrichom Szalayom pristihli výrastkov, ako skalami na petržalskom sídlisku pučili mlokov vytiahnutých z Chorvátskeho ramena a vykrikovali „... tento sa ešte hýbe...” Osveta, výchova... nemyslím, že práve ekologická alebo environmentálna, pretože ľudom začala chýbať „dobrá“ výchova, výchova k úcte k hodnotám a životu okolo seba. Starý konzervátor štátnej ochrany prírody Kornel Mahr, ktorý pôsobil aj v oblasti chránenej študijnej plochy Tmavské rybníky, v jednej zo svojich správ s kontrolných pochôdzok napísal: „Šiel som robiť osvetu do pohostinstva v blízkosti chráneného územia. Vyhodil ma...”

Skúsme sa teda v duchu tej doby pozrieť na zrod budúceho celoslovenského periodika a pochopiť jeho tvorcov, ktorí okrem iného vtedy napísali: „Stretnutie s novým spravodajcom je vždy tak trochu sviatkom pre tých, čo ho tvoria, i pre jeho adresátov. Zamyslime sa triezvo a vecne nad tým, čo v nás tento pocit sviatočnosti vyvoláva. Azda to, že máme nový mostík, ktorý nám umožní dostať sa bližšie a po prístupnejšej ceste k ľuďom...”

vývoja periodika v nezmenenej zostave, od druhého čísla s výkonnou redakťou Ing. A. Raučinovou. Poznaj a chráň, samozrejme, v tomto období plnil predovšetkým proklamovanú úlohu spravodajcu pre SZOPK, priestor však dostali aj chránené územia, výročia či iné odborné články. Už v treťom čísle uverejnil napríklad zaujímavý materiál od akademika Emila Mazúra Potenciál vysokohorskej krajiny a jeho racionálne využívanie.

Aj v roku 1983 vyšli iba dve čísla - na väčšom formáte a vo väčšom rozsahu.

A rozlúčka s vydavateľstvom Príroda Bratislava, ku ktorému sa však časopis neskôr opäť vrátil. V redakčnej

rade

sa objavili niektoré nové mená (Dr. M.

Huba, Dr. Ing. D.

Magic, Dr. J. Pacl),

jej predsedom sa stal

doc. Dr. L. Rosival,

DrSc. Takáto forma Poznaj a chráň

neprežila dlho,

okrem spomenutých dvoch

čísel v roku 1983, to boli ešte

prvé dve čísla roku 1984. Pri ich

pozornom čítaní však zistíme veľký

posun dopredu - zo Spravodajcu

SZOPK sa stáva zaujímavé a s čistým svedomím môžem povedať, že na tú dobu aj pútavé a kvalitné „periodikum”. Stále viac sa objavovali príspevky aj o „horúcejších” problémoch (Život proti jadrovej smrti) či o problémoch ochrany prírody a životného prostredia v zahraničí (V centre pozornosti - Kaspické more). Kvalite pridali aj mnohé odborné články prípadne seriály (Obožiteľníky a plazy z hľadiska ochrany našej fauny).

Postupne sa začala naplňovať túžba zakladateľov po postupnom zvyšovaní periodicity Poznaj a chráň. V roku 1984 vyšli ešte dve ďalšie čísla, pričom opätovne došlo k menším zmenám vzhľadom obálky (vo veľkosti i grafike) a rozsah sa ustálil na dlhšie obdobie na 32 strán. Takto vyšlo aj šesť čísel Poznaj a chráň v nasledovnom roku 1985. Redaktorom sa stal Gejza Hajdani, ktorý v tejto funkcii vydržal až do konca roku 1989. Nielen on, ale aj rozšírenie redakčnej rady (Ing. J. Dunajovec, Dr. E. Vartíková, Dr. J. Gregor) a nárast počtu dobrých prispievateľov malo vplyv na kvalitu a pestrosť obsahu. Začala vychádzať Malá škola ochrancu prírody; stále viac príspevkov prichádzalo z pracovísk štátnej ochrany prírody.

Do konca roku 1985 vydávanie Poznaj a chráň financoval SZOPK zo svojich príjmov a z príspevku Ministerstva kultúry SSR Počnúc číslom 1/1986 došlo k fúzii - Poznaj a chráň sa stal spravodajcom SZOPK

Číslo, ktoré spomínam a ktoré vyšlo v roku 1979, malo svojich predchodcov. Boli to jednoduchí spravodajcovia Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny (SZOPK), vydaní veľmi skromnou formou. Nové číslo však už malo punc „časopisu”. Vydala ho Príroda Bratislava pre SZOPK, malo 36 strán, zvlášť takmer štvorcový formát a na obálke akési „oko” s obrázkami zo slovenskej prírody. Na jeho zrode a obsahu sa iste rozhodujúcou mierou podpísali členovia redakčnej rady, ktorej predsedal doc. Dr. L. Čunderlík, CSc., prom. geograf J. Cagán, Ing. A. Fedorko, Dr. V. Kroupová, CSc., L. Neamcová, Dr. J. Urbánek, CSc., a Ing. A. Zimániová. Editorom sa stal Dr. Š. Hec a tajomníčkou E. Balážová. Hoci ambíciou zakladateľov bola štvrtročná periodicita, v rokoch 1979 - 1983 sa podarilo vydať vždy iba po dve čísla ročne. Pretože boli číslované priebežne, koncom roku 1982 vyšlo číslo 8. Redakčná rada pracovala počas tejto časti

a Ústredia štátnej ochrany prírody (ÚŠOP). Podpredsedom redakčnej rady sa stal Ing. Ľ. Huňa a do redakčnej rady boli doplnení zástupcovia za štátnu ochranu prírody (Dr. J. Galvánek, M. Lucinkiewiczová, Ing. J. Pagáč, Ing. A. Randík, CSc., Ing. O. Štroftek, Ing. M. Lalkovič, CSc.). Obálka sa príliš nezmenila, iba výtvarne bola doplnená o emblém ÚŠOP. Na všetkých štyroch stranách peknej farebnej obálky nachádzame mnohé obrázky známych fotografův (M. Tesák, Ing. V. Bárta, Ing. Ľ. Čačko, Dr. S. Harvančík, Dr. J. Darola...), vo vnútri čísiel sa postupne prezentovalo množstvo dobrých autorov. Rozbehol sa nový seriál *Dnes kriticky ohrozené. Zajtra???*, začali vychádzať prílohy k uceleným témam (napríklad k číslu 4/1988 Huby od Dr. P. Lizoňa). Pozornosť sa venoval táborem ochrancov prírody, odborným sekciám a najmä výchove k ochrane prírody.

Poznaj a chráň ako „spravodajca“ bol od roku 1987 schválený MK SSR ako „nepredajný“. Jeho registrácia Federálnym úradom pre tlač a informácie v Prahe nebola reálna. MK SSR preto využíval príklad časopisu Ochrana prírody, pre ktorý získal Mestský výbor SZOPK v Bratislave výmer o určení maloobchodnej ceny už v roku 1988 (vo výške 5 Kčs), požiadalo Ministerstvo financií, cien a miezd SSR o obdobné ocenenie. Bolo vyhovorené – od čísla 5/1989 nachádzame v tiráži „cena: 3 Kčs“. K registrácii časopisu už chýbal len krok.

Ďalším prelomovým bol rok 1990. Zmenilo sa všetko s výnimkou formátu a rozsahu. Periodicita na 12-krát ročne, teda konečne mesačník, za ktorý sa v stánkoch platilo 4 Kčs. Názov bol upravený na Ekopanorama – Poznaj a chráň ako mesačník SZOPK a ÚŠOP. Vydavateľom sa stala opäť Príroda a vedúcim redaktorom prom. biol. M. Kenda, redaktorkou prom. geogr. J. Hyžová a kolektív profesionálov neskôr doplnil Ing. P. Višvader. Úplných zmien sa dočkala aj redakčná rada – jej predsedom sa stal Dr. J. Gregor a podpredsedom Dr. M. J. Lisický, CSc., medzi členmi nachádzame Ing. J. Cibulú, Dr. A. Cvachovú, Ing. E. Gindla, Dr. M. Hubu, CSc., Dr. J. Klindu, Dr. J. Májskeho, Ing. Z. Paulíniovú, H. Somorovú, Ing. V. Stockmanna, Dr. J. Šándoru, CSc., Dr. J. Šibla a prom. biol. P. Šremera. Obsah časopisu, pretože už to bol skutočný časopis so všetkým, čo k tomu patrí, bol rýdzo porevolučný. Trochu ústup od odborných príspevkov, trochu viac polemik a predovšetkým rozšírenie záberu prakticky na všetko, čo aspoň okrajovo súviselo s ochranou prírody a starostlivosťou o životné prostredie. Je veľmi ťažko posudzovať kvalitu jednotlivých etáp vývoja Poznaj a chráň – teraz už aj Ekopanoramy. Každá bola dielom doby, zahŕňajúc v sebe znaky času a priestoru, v ktorom bola tvorená. Ale tá po roku 1989 bola taká zaujímavá. Pri jej tvorbe sa mohli všetci, ktorým sa naskytla príležitosť „byť pri

tom“, oddať a rozdať naplno. A bolo v tom zároveň veľa oduševnenia, entuziazmu, často až obety. Možno aj amatérizmu, ale to ide spolu. Vydržalo to iba rok. Teda to, čo som sa snažil priblížiť v predchádzajúcej kapitole. Rok 1991 bol opäť v znamení mnohých a asi aj mnohorakých zmien, ktoré bez výraznejších úprav vydržali do konca roku 1993. Vedúcim redaktorom sa stal Ing. P. Višvader, ktorý sa po celú dobu svojho pôsobenia na tomto poste snažil o serióznu profesionálnu prácu. Redakčná rada v podstate zanikla. V názve časopisu zostala len Ekopanorama – 24 strán o prírode a životnom prostredí (neskôr, keď sa z úsporných dôvodov začali vydávať dvojčísla, bol rozsah opätovne zväčšený na 32 strán). Počnúc číslom 7 – 8/1991 odstúpil ÚŠOP od spoluvydavateľa časopisu. Slovenský zváž

Prvých 5 čísiel Ekopanoramy sa podarilo ešte nepnechať redakcii v Bratislave. Šéfredaktorstva sa ujal V. Rihák, ktorému sa spolu s tajomníčkou R. Fabiánovou a mnohými ďalšími v skromných podmienkach a z mála peňazí podarilo zostaviť zaujímavé čísla. Situácia však rýchlo dozrievala v neprospech periodika. Už číslo 6/1994 bolo pripravované v redakcii v Organizačnom centre SZOPK v Spišskej Novej Vsi. Šéfredaktorkou sa stala profesionálka Ing. K. Kucharovičová. Oživila sa práca redakčnej rady, ktorej predsedal M. Barlog. On ale najmä F. Divok majú veľkú zásluhu na tom, že Ekopanorama vychádzala nielen v roku 1994, ale dokonca aj v celom ďalšom roku. Veľmi skromne, s nefarebnou obálkou, možno na úrovni prvých Poznaj a chráň, neporovnateľná s tou predchádzajúcou profesionálnou Ekopanoramou. Aj obsah bol poskromný, nie však zlý, len menej profesionálny; bez vyplácania honorárov sa nedalo nič iné ani očakávať. Už sa nepísal rok 1990...

A tak v roku ochrany európskej prírody ENCY 2005, bez veľkých smútočných rečí, možno ešte v nádeji že to predsa len pôjde, vyšlo posledné dvojčíslo 11-12/1995. Bol to šiesty ročník Ekopanoramy, ak počítame aj Poznaj a chráň od toho pamätného čísla z roku 1979, tak sedemnásť. Nevieť, či bola obálka zostavená úmyselne – Spiš a devastovaný travertínový Dreveník, o ktorom bolo v Poznaj a chráň i Ekopanorame neraz písané. A v ľavom dolnom roku PF '96. Tak mi prebehlo myslou to známe „Zomrel kráľ, nech žije kráľ“. Poznaj a chráň a jej následníčka Ekopanorama dopísali svoju bohatú históriu. A svojich prvých desať rokov začal hneď nato písať terajší jubilant Enviromagazín.

Bolo by iste treba uviesť, že Poznaj a chráň a Ekopanorama neboli jedinými ochrannými a environmentálne ladenými periodikami. Pokusov v hodnotenom období bolo niekoľko desiatok, viaceré z periodík dosiahli slušnú úroveň. To je však už iná kapitola.

Na záver ešte jeden postreh. Mal som možnosť pôsobiť vo väčšej či menšej blízkosti tvorby a zázemia Poznaj a chráň a Ekopanoramy od roku 1983 až do konca. Sám viem, a množstvo ľudí, ktorých som spomenul, i ktorí zostali utajení, by mi to dosvedčilo, koľko námahy, úsilia, starostí, radostí i sklamaní nás počas toho obdobia postihlo. Koľko zážitkov, na ktoré sa bude ťažko zabúdať. A keď som si k tomuto príspevku potreboval požičať pre oživenie pamäti to, o čom som sa snažil písať, tak všetky, zdôrazňujem, všetky vydané čísla vošli do dvoch nevelkých igelitiek. Napriek tomu chcem vyjadriť svoj obdiv a uznanie všetkým, ktorí stáli pri zrode a v ďalších rokoch pomáhali tvoriť tieto periodiká. Viacerí z nich už nie sú medzi nami. Tým aspoň tichú a úctívú spomienku. Za tú obrovskú prácu, ktorá vojde do dvoch tašiek.

RNDr. Jozef Gregor

ochrancov prírody a krajiny mal v tom čase dosť výrazné postavenie, vcelku dobré ekonomické zázemie (najmä vďaka projektom podporovaným MŽP SR) a obrovský rozsah pôsobnosti, preto v prvých rokoch „osamostatnenia“ neboli s vydávaním výraznejšie problémy. Témy lákavé, zaujímavé, často profesionálne spracované. Množstvo hodnotných príloh, farebných plagátov. Aspoň pre zaujímavosť niekoľko príspevkov, a vizovaných na titulných stranách: *ZOH 2002 – zlaté dukáty z neba padať nebudú*, *S našou vodou to ide dolu vodou*, *Gumonka – chemická hrozba v centre mesta*, anketa *Životné prostredie – piate koleso u voza?*, *Výročie Černobyľu – klamstvo a beznádej...* Mnohým z nás bolo aj trochu ľúto, že sa stratilo niečo oproti roku 1990. Doba však bola hektická, nebolo voľného času a tak bolo dobre, že sa časopis pripravoval profesionálne. A nie v najideálnejších podmienkach, zažili sme pomerne časté striedanie vydavateľstiev, tlačiarň i sídiel redakcie. Časopis sa predával za 4 Kčs, remitenda bola pre PNS výhodnejšia ako jeho propagácia a predaj. S umiestňovaním reklamy v snahe zlepšiť finančnú bilanciú periodika boli vtedy malé skúsenosti. A tak sa nad existenciou Ekopanoramy začalo zmrákať. Ešte v decembri 1993, keď už boli zjavné a neodvratiteľné racionalizačné zmeny, bol vypracovaný na MŽP SR návrh na vydávanie časopisu Ekopanorama s viacerými alternatívami riešenia jeho finančného zabezpečenia. Návrh nedozrel do finálnej podoby, a tak začali zmeny – ako sa neskôr ukázalo, posledné.